

K periodisaci a k povšechné charakteristice Dějiny práva na území republiky československé.

(Výňatek z větší práce.)

Předmět učební a zkušební, zavedený na právnických fakultách universit v republice československé, Dějiny práva na území republiky československé, dělíme celkem na tři doby, kteréž jsou:

1. Doba první, sahající až do r. 1526;
2. doba druhá od r. 1526 do r. 1749;
3. doba třetí od r. 1749 do r. 1918.

Dělení toto jest ovšem nové a neshoduje se s obvyklou periodisací českých dějin právních, jak ji zavedl prof. Čelakovský a jak po něm převzali potomní učitelé českého státního práva. Odůvodňuji tuto novou periodisaci různými proměnami samostatnosti českého státu, které pro výše uvedené doby jsou rázovité.

Ad 1. Doba první znamená období politické, státní i správní samostatnosti českého státu. Země koruny české mají v této době své vlastní orgány nesmíšené s orgány jiného státního útvaru, orgány, jejichž pravomoc jde na celou oblast a které jsou v celé oblasti státní orgány nejvyššími (samostatnost správní). Země koruny české mají dále plnou státní samobytnost; moc panovníka českého jest v celé oblasti státu českého mocí nejvyšší a na celé oblasti státu se vládne výlučně jen ze státní moci české. Určitá závislost krále českého na říši německé se týká jen jeho osoby jakožto volitele říše římské (kurfirsta) a držitele jednoho z nejvyšších arcíušradů říšských, a dále, pokud drží léna od říše. Avšak podle manského pojetí středověkého skutečnost, že jeden panovník drží léno od jiného panovníka, resp. od jiné říše, nijakou újmu jeho svrchovanosti nepůsobí. Stát český jest uvnitř i na venek státem svrchovaným (samostatnost státní). Konečně politika českého státu, jak vnitřní, tak i zahraniční, jest určována a řízena zájmy čistě

českými, odděleně od zájmů jiného státu. Národ český v osobě svého krále jest výhradním ředitelem a určovatelem celkové své politiky (samostatnost politická).

V ústavní své skladbě jest stát český v této době s počátku státem patrimonijním, avšak ještě za Přemyslovců se mění ve stát stavovský. Za Lucemburků ústavní stát stavovský se rýsuje již zcela jasně (přes to, že se určité přežitky pojetí patrimonijního při dělení zemí českých po smrti krále Karla I. ještě objevují). Za Jagailovců ústavní stát vykazuje již silné prvky státu parlamentního se značnou převahou moci stavovské nad mocí královskou.

Ad 2. Doba druhá znamená ztrátu politické samostatnosti českého státu. Skutečnost, že stavové čeští v r. 1526 zvolili Ferdinanda, arciknížete rakouského a panovníka zemí rakouských, za krále a že v následujícím roce též Ferdinand byl zvolen také za krále uherského, zakládá personální unii států českého a uherského a zemí rakouských. Tato unie jest ovšem jen unie skutková, nikoli právní, ale zůstává již trvalou. Personální unie se mění v letech dvacátých století 18. přijetím pragmatické sankce od stavů jednotlivých království a zemí v unii s podkladem již právním a to trvalým. Pragmatická sankce stanoví pro všechna zúčastněná království a země obsahově jednotný nástupnický řád, vytváří tudíž pro ně nutně společný právní podklad; tím se také vytváří pro celou tuto unii společná dynastie. Personální unie se takto mění v unii reální patrnou v jednotnosti dynastie (unie dynastická) a získává značně na své intenzitě.

Již personální unie založená r. 1526, resp. 1527, způsobuje, že politika českého státu, zejména na venek, nemůže se již řídití zájmy výhradně českými. Ve stavovském státu pravidlem vedení a řízení zahraniční politiky dáno bylo, ne-li výlučně, tedy aspoň z převážné části, do rukou panovníkových. Tak tomu bylo i ve státu českém. Když nyní král český jest zároveň také králem uherským a arciknížetem rakouským, v zá-pětí na to pak i králem, později i císařem římským, a když vedení zahraniční politiky jest svěřeno ve význačné míře jemu, jest přirozené, že v zahraniční politice tohoto společného krále nemohou se uplatňovati výhradně jen české zájmy, nýbrž že směrodatné jsou zde i zájmy uherské a rakouské. Nadto pak tito společní králové jsou z rodu habsburského, který více než

jiní panující rodové se vyznamenává politikou ryze dynasticou. Od r. 1526 v zahraniční politice se uplatňuje tradiční politika rodu habsburského, politika společných králů česko-uhersko-rakouských, resp. česko-uhersko-rakousko-německých. Že za takového stavu věci zahraniční politika ve státu českém se nemohla již řídit jen zájmy výlučně českými, a že tento stav má určitý vliv i na vnitřní politiku českou, jest na bíledni. Ztrácí se politická samostatnost českého státu.

Státní samostatnost zůstává však v této době nedotčena. Země koruny české podržují v této unii, i když personální unie se proměňuje přijetím pragmatické sankce v unii dynastickou, svou státní samobytnost. Státní moc česká zůstává mocí nejvyšší, a v celé oblasti zemí koruny české se vládne výhradně jen ze státní moci české. Rovněž nedotčena zůstává i samostatnost správní. Jest ovšem pravda, že v samých počátcích této unie byly zřízeny společným panovníkem úřady, jichž pravomoc se vztahovala na všechna království a země této unie (tajná rada, dvorská komora, dvorská rada vojenská). Avšak úřady tyto neměly v jednotlivých státních celcích nijakého ústavního oprávnění, stavové těchto státních útvarů se jejich pravomoci také neustále s veškerou houževnatostí bránili, takže lze vším právem tvrditi, že úřady ty byly v pravé své podstatě jen pomocné orgány společného panovníka, nikoli skutečné úřady s mocí rozhodující; ostatně úřady ty měly hlas jen poradný.

Ovšem na druhé straně nelze přehlížeti, že se tyto t. zv. ústřední úřady opírají o samotného panovníka, což ve správě jim zjednává určitý vliv. Skutečnost tato přináší s sebou, že vliv těchto úřadů jest v přímém poměru s rozsahem a s intenzitou panovnické moci (viz níže).

Rovněž správní samostatnost českého státu zůstává zachována. T. zv. ústřední úřady nemají, jak již bylo řečeno, moci rozhodující a ve státu českém nemají ústavní základ. V českém státu a ve věcech českých se podle práva rozhoduje jen českými úřady; jejich bytí i ústrojí jest dáno ústavou. Ústrojí těchto úřadů zůstává s počátku takové, jaké bylo na sklonku doby předchozí. Z ústředních scil. českých úřadů plného svého významu nabývá královská rada, jakožto nejvyšší politický a soudní úřad celé koruny české. Novým ústředním orgánem jest královská rada nad apelacemi zřízená v r. 1548 na hradě praž-

ském jakožto nejvyšší odvolací stolice městských soudů všech zemí koruny české. Po převratu česká kancelář přenesená do Vídně a nyní obecně královskou českou dvorskou kancelář zvaná stává se nejvyšším správním a soudním úřadem pro celou korunu českou. Tato královská česká dvorská kancelář jest vlastním představitelem správní samostatnosti zemí českých, a její přednost, královský český dvorský kancléř, jehož vliv místy i na povšechné politické poměry celé monarchie jest velmi značný, jest státním ministrem koruny české.

Pokud přiblížíme k ústavním poměrům a k ústavní skladbě českého státu, dělíme dobu tuto na dvě období: do Bílé hory a po převratu bělohorském.

Až do Bílé hory zachovává český stát celkem svůj ústavní ráz, jaký tu byl před nastoupením Habsburků, a rovněž ústavní skladba českého státu zůstává v podstatě beze změny. Došlo sice již v prvních dobách vlády habsburské za Ferdinanda I. po nezdařeném odboji stavovském v r. 1547 ke zdatnému posílení moci královské na úkor moci stavovské, avšak posílení to není přece jen tak značné, že by se tím měnilo něco na dosavadním rázu a v podstatě také na ústavní skladbě českého státu. Ostatně toto posílení moci královské nebylo pro toto období trvalé. Moc královská zase již za nástupců Ferdinanda I. citelně poklesla; přispěl k tomu podstatně spor Rudolfa II. s Matějem, resp. revoluce arciknížete a potomního krále Matěje proti králi Rudolfu II. Rovněž stavovské instituce zůstávají beze změny. Zůstávají i generální sněmy zemí koruny české a bezprostředně před Bílou horou vznikají stavovské konfederace, nejprve jen zemí koruny české, v zápětí na to i zemí rakouských a státu uherského, které ovšem mají již ráz silně revoluční. Stát český jest v tomto období státem ústavně-stavovským.

Bitvou na Bílé hoře nastává pronikavá změna v ústavní skladbě českého státu. Vítězný král Ferdinand II. provádí státní převrat; moc stavovská jest ne-li zlomena, tedy aspoň na nejnižší míru stlačena, a na troskách moci stavovské se náhle a nebyvalou měrou povyšuje moc královská. Král se stává takřka výhradním zákonodárcem; ústupek daný stavům v Deklaratoriích z r. 1640 v Čechách, resp. v r. 1650 na Moravě na naprosté převaze zákonodárné moci královské nemění celkem ničeho. Nejvyšší úřady zemské se stávají úřady čistě krá-

lovskými. Nadto pak se úřady tyto nedávají již na doživotí, nýbrž podle čl. 39 Obnoveného Zřízení Zemského jest každý královský úředník a soudce zemský povinen po uplynutí pěti let složit úřad svůj do rukou krále, který rozhodne, zda se jemu úřad dále propůjčí, či zda se obsadí jinou vhodnou osobou; tím si král zajišťuje značný vliv i na úřadování v těchto úřadech. Moc královská se stává postupně výhradnou představitelkou moci státní. Moc stavovská upadá i v otázce nástupnické. Zavádí se přísná dědičnost trůnní; dosavadní právo stavů přijímati krále odpadá, a Čechy a Morava se stávají zeměmi dědičnými. Země české z dosavadního státu ústavněstavovského se mění ve stát absolutistickostavovský; avšak instituce stavovské, pokud ještě zůstávají, trátí silně na své váze. Ale přes tento státní převrat není moc stavovská do té míry zničena, že by se král stal nyní výhradným představitelem (absorptivním representantem) státu. Velmi důležité právo stavů povolovati berně, dále právo spolurozhodovati při nakládání s korunou (majestát krále Vladislava II. z r. 1499 na neodcizování od koruny zůstává v plné platnosti), dále právo stavů voliti si krále, kdyby panující rod vymřel, a pod., se zachovávají. Země české přes to, že jsou nyní zeměmi dědičnými, nestávají se rodovým majetkem neboli patrimoniem rodu habsburského, nýbrž zůstávají t. zv. státem fideikomisorickým; dispozice nad nimi přísluší i nadále králi spolu se stavy.

Avšak převrat bělohorský jeví na ústavní skladbu českého státu vliv ještě v jiném směru. Již od r. 1526 (společní) králové projevují a uplatňují snahy silně centralistické, a to nejen v celkové státoprávní skladbě českého státu (což konečně by českému státu bylo spíše na prospěch než ke škodě), nýbrž i (a především) v celkovém ústrojí všech království a zemí pod jejich žezlem spojených. Naproti tomu stavové zemí českých se brání proti těmto centralistickým snahám, brání se i vlivu t. zv. ústředních úřadů a hájí ústavy zemské. Představuje-li takto společný panovník v celkové skladbě nejen státu českého, nýbrž i všech království a zemí prvek centralistický, představují stavové prvek decentralisační, neboli, užijeme-li výrazu novodobého, autonomistický.

Pokud stavovská moc s úspěchem čelí moci královské, udržují se oba tyto prvky v jakés takés rovnováze. Když však převratem bělohorským moc královská si rázem zjednává na-

prostou převahu nad mocí stavovskou, tato rovnováha mizí. Prvek centralistický vítězí nad prvkem decentralistickým, a centralistické snahy společných panovníků nenarážejí již na takový odpor stavů jako před tím. Ve skutečnosti také pozorujeme, jak i t. zv. ústřední úřady si získávají větší vliv než před tím, ba místy se stávají již i skutečnými úřady s mocí rozhodující. Nadto pak vyrůstají také i jiné zeměpanské instituce, které nejsou specificky ani české, ani uherské, ani rakouské, nýbrž celému souboru království a zemí stojících pod panstvím rodu habsburského společně, a pro které se začíná užívati označení naprosto nového vzatého z titulatury společného panovníka, označení „císařský královský“ (v prvé řadě vojsko). Tím převrat bělohorský jeví vliv na celkové poměry již nejen ústavní, nýbrž také i státoprávní.

Ad 3. Doba třetí znamená ztrátu správní samostatnosti zemí koruny české. Ztráta tato jest dána zrušením české dvorské kanceláře, nejvyššího správního a soudního úřadu pro země koruny české. Úřad tento byl, jak výše bylo řečeno, představitelem správní samostatnosti zemí koruny české. Pro země koruny české a zároveň také pro země rakouské (když i zde současně byla zrušena rakouská dvorská kancelář, úřad s obdobnou pravomocí jako česká dvorská kancelář) byly zřízeny nové dva úřady a to direktorium in publicis et cameralibus pro správu vnitřní a pro správu finanční a nejvyšší soud (Oberste Justizstelle) pro věci soudní; oba tyto úřady mají své stálé místo ve Vídni. Zřízením těchto úřadů se země koruny české správou (administrativně) spojují se zeměmi rakouskými, takže tvoří s nimi jeden správní a soudní celek. Dochází k centralisaci česko-rakouské, ve které správní osobitost zemí koruny české zaniká. Postupem doby byly v této správní centralisaci česko-rakouské provedeny určité změny, nejen obsahově, nýbrž i rozsahově. Obsahově potud, že pro země koruny české a pro země rakouské byly zřizovány nové úřady se změněnou pravomocí, rozsahově do té míry, že správní centralisace byla rozšířena i na získané země polské a do určité míry i na země koruny uherské. Ale přes všechny tyto změny nebylo na správní centralisaci česko-rakouské provedené v r. 1749 změněno v podstatě již ničeho.

(Že tu jde o skutečnou správní centralisaci, plyne z toho, že nově zřízené úřady společné již zemím koruny české a zemím

rakouským jsou skutečné úřady opatřené moci rozhodující, nikoli orgány jen poradné, jako byly t. zv. ústřední úřady doby předchozí.)

Na státní samostatnost zemí koruny české zrušení české dvorské kanceláře však přímý vliv nemá. Po této stránce byl význam zrušení české dvorské kanceláře značně přeceňován. Před převratem i ti, kdož v nazírání na státní samostatnost zemí koruny české se přenesli již přes Bilou horu, spatřovali ve zrušení české dvorské kanceláře bezděčnou hranici státní samostatnosti české a tudíž zánik českého státu. Nesprávný názor tento lze do jisté míry omluviti tím, že doba právních dějin českých od r. 1749 byla v té době málo probádána. Teprve studie prof. Riegra začaly v ni vnášeti světlo, a nejnovějšími pracemi, které prokázaly, že i po r. 1749 jsou tu jednotlivé prvky státní samostatnosti české, byl nesprávný názor tento opraven.

Dnes nelze pochybovati o tom, že se správní centralisace česko-rakouská, zavedená r. 1749, státní samostatnosti zemí koruny české nedotkla. Státní samostatnost zemí koruny české zůstává zachována. I nadále se v zemích koruny české vládne výlučně ze státní moci české a nad tuto státní moc, která v této době jest ovšem již takřka výhradně představována jen králem českým, vyšší moci není. Královská moc česká jest v oblasti zemí koruny české moci nejvyšší. Země koruny české tvoří i nadále státní celek v sebe uzavřený na žádně jiné státní moci nezávislý. V souhrnu království a zemí stojících pod žezlem rodu habsburského, resp. od r. 1780 lotrinského, jsou země koruny české jednotkou státně samostatnou. O tom se u dvora vídeňského nikdy nepochybovalo. Svědčí o tom projevy a akty panovníků samotných, kteří na venek energicky hájí svrchovanost (a tudíž i státní samostatnost) zemí koruny české a vysvítá to také z jiných státních aktů (státní rady, spojené dvorské kanceláře atd.). Doklad toho podává i korunovace na krále českého, neboť není korunovace leč na panovníka zemí státně samostatných.

Jest to však patrné i ve styku na venek. Když v r. 1804 bylo zahájeno jednání o přijetí titulu dědičného císaře, od dvora vídeňského bylo neustále tvrzeno, že císař František hodlá přijati titul dědičného císaře jen na státy samostatné (neboť podle ustáleného tehdy pojetí bylo lze přijati titul královský a tím spíše i císařský jen na země neodvislé, nijakým svazkem nestí-

žené; odtud přes opětovná úsilí Habsburků nebylo lze země rakouské povýšiti na království, poněvadž země ty byly částí a lénem říše římsko-německé). Z toho důvodu bylo zprvu jednáno o přijetí titulu dědičného císaře uherského a českého resp. uhersko-českého, a dvůr pařížský s přijetím tohoto titulu také plně souhlasil (teprve v posledním okamžiku byl přijat titul dědičného císaře rakouského, ovšem, jak níže ještě bude uvedeno, jen jako titul dynastický). Rovněž, když byl založen Německý Bund a bylo řešiti otázku, které země z monarchie lotrinské, jakožto náleževší k bývalé říši římsko-německé, budou přihlášeny k Bundu, po dlouhém jednání byly přihlášeny i země koruny české, a na dvoře vídeňském bylo přihlášení i těchto zemí jaksi ospravedlňováno a omlouváno tím, že se tímto přihlášením svrchovanosti koruny české nijaká újma neděje. A ještě po r. 1848 máme různé akty státní, kterými jest dokumentována svrchovanost zemí koruny české.

Ve svých důsledcích měla ovšem správní centralisace česko-rakouská resp. později česko-uhersko-rakouská na státní osobitost zemí koruny české vliv značný. Zrušením české dvorské kanceláře odpadá státní ministerstvo zemí koruny české. Státní osobitost těchto zemí není na příště představována již žádným úřadem specificky českým. Ji udržuje na venek nyní již jen král český a instituce, spojené s nastupováním krále českého na trůn (korunovace, holdování stavů a pod.) nebo zastupování krále českého v cizině (královský český kurfirstský vyslanec na říšském sněmu německém). Ale i tato osobitost jest značně zastiňována tím, že král český jest zároveň také panovníkem i v jiných státních útvech, zejména však i tím, že se již z doby předcházející vytvořila fikce jakési nové zeměpanské moci, nadřizené zeměpanským mocem plynoucím z jednotlivých státních útvarů. Fikce tato jest vystupňována v této době zavedením titulu dědičného císaře rakouského.

Titul tento byl v podstatě jen vyřešením otázek mezinárodní etikety, jen titulem rodovým (dynastickým), nikoli územním (teritoriálním), titulem jen čestným, nikoli vládním, plynoucím snad z nějaké nové státoprávní skutečnosti, a konečně jen titulem z nouze. Avšak záhy na to se připínají k tomuto titulu důsledky nové, aktem přijetí tohoto titulu nezamýšlené, a snahy vytvořiti z tohoto nového titulu titul vládní, založený na změněných poměrech státoprávních resp. i mezinárodních,

dosahují zčásti již i svého splnění. Nicméně až do r. 1848 zůstává titul tento právnicky jen titulem čestným.

Dobu tuto lze dělit rovněž na dvě obdobích: do r. 1848 a od roku 1848 do r. 1918.

V prvním období státní osobitost zemí koruny české se ještě úplně zachovává. Přes to, že titulu dědičného císaře rakouského bylo vrchovatou měrou již v tomto období využito či spíše řečeno zneužito ke změně státoprávních poměrů, dosavadní státoprávní skladba monarchie zůstává po stránce právní nezměněna.

V zemích koruny české vykonává nejvyšší státní a vládní moc v tomto období stále výhradně král český, který od r. 1804 má čestný titul císaře rakouského. Stát český má vlastní monarchické právo; králové čeští vstupují na trůn jen na základě českých zákonů. Stát český má vlastní své státní občanství (inkolát); toto státní občanství jest společné všem zemím koruny české a odlišné od státního občanství (inkolátu) ostatních království a zemí. Dalším znakem státní samostatnosti zemí koruny české jest právo sněmu království českého býti strážcem celistvosti a nedílnosti koruny české podle majestátu krále Vladislava II. na neodcizování od koruny z r. 1499; majestát tento nejen byl neustále uznáván za platný, nýbrž v letech dvacátých 19. století bylo podle něho při prodeji korunních statků českých také postupováno. Dokladem státní samostatnosti české jest i právo stavů českých resp. stavů zemí koruny české voliti si krále tehdy, kdyby rod panující vymřel.

V ústavní skladbě českého státu nastávají značné změny. Zeměpanský absolutismus, nastolený převratem bělohorským, na své intenzitě získává. Zeměpanská moc, postihnuvší již úřady zemské, jde nyní také na úřady krajské, ba i na základy zřízení městského a venkovského. Stavovská moc před mocí královskou mizí již úplně; státní moc v českém státu jest výlučně představována mocí královskou. Přes to však ani v této době se země koruny české nestávají patrimoniem panujícího rodu, neboť stavům zůstává velmi cenné právo spolurozhodovati o bytí koruny (majestát krále Vladislava II. z r. 1499).

Postupující zeměpanský absolutismus má však také v zápětí, že se mění i ráz státní. Pobělohorský stát český byl státem absolutistickým, vězícím ještě ve formách státu stavovského. To nyní přestává. Formy státu stavovského padají, nastává období

osvíceného absolutismu a v něm se rýsují již základy státu moderního, ovšem ve formě státu byrokraticko-centralistického.

Představa o všemohoucnosti státu resp. moci zeměpánovy, idea státu vrchnostenského a na druhé straně povinnost panovníkova, vyplývající z myšlenky osvíceného absolutismu zjednotit státu a poddaným pokud možno nejvyšší blaho, mají nepříznivý vliv na ústavy zemské a vůbec na práva jednotlivých zemí, ba i státních celků. Poněvadž pak podle názorů prvního představitele osvíceného absolutismu v Dědičných Státech, Marie Terezie, překážky dosíci tohoto nejvyššího blaha tkvějí v prvé řadě v právech stavovských, jakožto prý neprávem nabytých výsadách jednotlivých tříd nebo dokonce jedinců, jde osvícený absolutismus proti právním stavů. Že ovšem práva stavů nejsou jen výsady jednotlivých vrstev, nýbrž že ve svém souhrnu tvoří právo určité země, tedy v podstatě zemskou ústavu, resp. i práva určitého státního celku, to osvícený absolutismus neviděl, či spíše řečeno viděti nechtěl.

Na druhé straně nelze však přehlížeti, že osvícený absolutismus zdokonaluje pojetí státu. Rází si cestu přesvědčení, že stát není jen útvarem právním, nýbrž zároveň také útvarem společenským (sociálním). V této druhé své povaze jest stát povinen pečovati o ty, kdož v důsledku vlastní své slabosti a daných skutečností mohou snadno podléhati útisku. Pojetí státu jakožto útvaru společenského jest ovšem na počátku tohoto období ještě slabé, přece však silné dosti, abychom si jím mohli vysvětliti reformy Marie Terezie na poli společenském a péči o nevolný stav selský. Reformy ty se provádějí, i když se tím zasahá v nabytá práva osob třetích; všemohoucnost státu a volnost panovníka voliti prostředky, jakými se dociluje blaha státu a poddaných, to ospravedlňují. Dále: reformy ty se provádějí, poněvadž tak velí osobní názor panujícího vladaře. Zrušení nevolnictví a radikální reformy v ústrojí stavu selského, provedené za císaře Josefa II. a za Leopolda II. odvolané, jistě sluší přičísti na vrub toho, že Josef II. byl stoupencem učení fyziokratů. Ale význam osobních vlastností a názorů panujícího vladaře pro směr státní činnosti mají ještě v zápětí, že reformní snahy smrti Josefa II. utuchají. Osobní názory Leopolda II. přinášejí s sebou t. zv. restauraci leopoldovskou, ale již osobní duch Františka I. nastoluje úplnou reakci: osvícený absolutismus

Marii Terezii započatý se zvrhuje za Františka I. a Ferdinanda V. v naprostý absolutismus policejní.

Řády stavovské, pokud se dochovaly z doby předchozí, mizí za Marie Terezie pozvolna, ale jistě, za Josefa II. však již překotně. Ale snahy zeměpanské odstraniti i poslední zbytky řádů stavovských se za Leopolda II. zastavují. Mnohé ze zrušených řádů stavovských se obnovují a některé reformy čelící k úplnému rozvratu těchto řádů se odvolávají. Reakce nastoupivší za Františka I. a Ferdinanda V. tento stav zachovala takřka beze změny. Restaurace leopoldovská, byť i na základním pojetí moci zeměpanské, nezměnila ničeho, obnovila některá z práv stavovských a znamenala proti úpornému absolutismu jakýs takýs náběh k ústavnímu životu. Ale náběh ten byl zaražen za Františka I. z obavy před revolucí francouzskou, a leckteré ze slíbených reforem, kterými měl býti umožněn ústavní život, zůstaly nesplněny. Naproti tomu odpor k jakýmkoli novotám, který tak charakterisuje vládu Františka I. a Ferdinanda V., způsobil, že zřízení stavovské, pokud se dochovalo restaurací leopoldovskou, zůstalo zachováno až do r. 1848. V ústavní skladbě jest tudíž stát český v tomto podobdobí státem absolutistickým zachovávajícím ještě určité přežitky zřízení stavovského.

Druhé podobdobí jest doba státoprávních a ústavních převratů.

Po stránce státoprávní znamená toto podobdobí největší újmu českého státního práva. Státní samostatnost zemí koruny české se stírá již znatelně. Snahy o českou konstituci v r. 1848, obsahující v sobě četné prvky státoprávní, skončily naprostým nezdarem, a zástupcové českého národa vstoupivše po tomto nezdaru bez jakéhokoli ohrazení na půdu říšského sněmu a zde činně pracující na vybudování ústavy zemí neuherských sami bezděčně přikládají ruku k zániku státní samostatnosti české. T. zv. osnova Kroměřížská znala již jen říšské země, a pokud byla federalistická, byl to jen federalismus zemský (provinciální), nikoli skupinový (korunní); koruna česká v rámci zemí neuherských mizí úplně.

Oktrojovaná ústava t. zv. březnová jest ústavou ryze unitaristickou a centralistickou. Zná jen jedno jednotné císařství rakouské, ve kterém vládne císař rakouský; v ní pro státní po-

vahu zemí koruny české nebylo prostě místa. Tím méně mohlo tomu býti tak za absolutismu éry Bachovy.

Oktrojovaný říjnový diplom jest ústavou unitaristickou, ale rozhodně federalistickou. Avšak tento federalismus jest zase jen federalismus zemský, nikoli skupinový, a pojmu česká koruna vůbec nezná. Oktrojovaná ústava únorová jest proti federalismu říjnového diplomu ústavou centralistickou a proti unitarismu téhož diplomu již značně dualistickou. Prvky federalistické se však v určité míře zachovávají přece. Ústava únorová zavádí novou státoprávní úpravu t. zv. korunních zemí. Země tyto nejsou pouhými správními obvody, snad provinciemi jednotného státu rakouského, nýbrž jsou to zvláštní t. zv. historickopolitické individuality mající smíšenou povahu státní; jsou to t. zv. státní zlomky neboli fragmenty. Tuto povahu dostávají nyní země koruny české jako země jednotlivé, nikoli jako skupina státní; avšak tato povaha plyne jim nikoli z českého státního práva, nýbrž z únorové ústavy. Federalismus z této ústavy plynoucí jest zase jen federalismus zemský.

T. zv. vyrovnání s Uhry z r. 1867 zavádí již dualistickou formu monarchie, což oktrojovaná ústava prosincová dodělává. Země koruny české se tratí v novém státním útvaru: království a země na říšské radě zastoupené.

Pokus o t. zv. vyrovnání s Čechy v r. 1871 ztroskotal věrolomností císaře Františka Josefa. Ostatně t. zv. články fundamentální dávaly zvláštní státoprávní postavení jen království českému, nikoli také všem zemím koruny české jakožto zvláštnímu státoprávnímu celku, a toto zvláštní státoprávní postavení se dávalo ještě jen v rámci zemí t. zv. předlitavských, nikoli v rámci celkové monarchie. Státoprávní odpor Čechů byl zlomen zavedením přímých voleb do říšské rady v r. 1873 a ve skutečnosti byl opuštěn vstoupením zástupců českého národa na půdu říšské rady v r. 1879. Na této skutečnosti nemění ničeho, že národní zástupci českého národa podávali od r. 1879 až do pádu monarchie při svém vstupu do říšské rady zvláštní státoprávní ohrazení. Ostatně toto ohrazení se podávalo jen v poslanecké sněmovně říšské rady, nikoli také ve sněmovně panské.

Korunovace na krále českého v tomto podobdobí již není. A byť i tu byly ještě některé akty státní, které ukazují na státní samostatnost zemí koruny české, a byť i se zachovaly

ještě určité prvky českého státního práva, v tomto podobdobí se státní samostatnost koruny české již stírá.

Ústavní skladba zemí koruny české neliší se v tomto podobdobí v podstatě již nikterak od ústavní skladby ostatních zemí monarchie lotrinské, resp. zemí neuherských. Po pádu absolutismu vydávají se zemská zřízení pro každou zemi koruny české shodná, až na nepatrné výjimky, se zemskými zřízeními zemí ostatních. Jest tu takřka naprostá ústavní uniformita. Orgány moci výkonné, jakož i moci soudcovské v jednotlivých zemích jsou jen říšské. Země vlastní exekutivy nemají. Naproti tomu v oboru moci zákonodárné rozeznává se zákonodárství říšské a zákonodárství zemské. Pravomoc zákonodárná mezi říší a mezi zeměmi jest přesně navzájem vymezena. Tyto zákonodárné moci jsou na sobě nezávislé a vůči sobě samostatné: nemůže zákonodárství říšské zasahovati do zákonodárství zemského. Jest tu zvláštní právo říšské a zvláštní právo zemské; zásada Reichsrecht bricht Landrecht zde neplatí. Zákonodárnou moc říšskou vykonává říšská rada spolu s císařem, zákonodárnou moc zemskou vykonávají zemské sněmy spolu s císařem v jeho státoprávní funkci jakožto vladaře příslušné země.

Zemím přísluší takto autonomie. Vedle toho přísluší jim však také samospráva, jejímž představitelem jest zemský výbor. V oboru veřejné správy v zemích (nikoli také správy v říši) jest tu t. zv. dvojí kolež: správa státní a samospráva.

Přes to, že říjnovým diplomem byla zahájena éra ústavní, pravá ústavnost v monarchii lotrinské nebyla nikdy. Princip monarchický, uplatňující se mnohem silněji a patrněji v zemích neuherských než v zemích uherských (ve kterých zavládl falešný parlamentarismus utiskující národnosti nemaďarské) nedovolil, aby se zde ustálil pravý život ústavní. O parlamentarismu v zemích předlitavských nikdy nebylo ani řeči. Přes formy ústavní byl zde až do pádu monarchie zeměpanský absolutismus, někdy skrytý, někdy více méně již zjevný.